

Handreiking Plannen met de Ondergrond

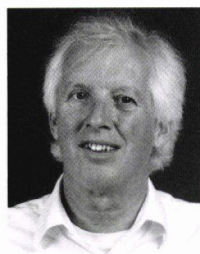
Een instrument voor een vertaling naar de praktijk

Het belang van een goede ondergrond is op de beleidsagenda gezet. De erkenning van dit belang is niet nieuw, maar werd tot voor kort vanuit verschillende grondhoudingen benaderd. Beleidsnota's en recente studies maken duidelijk dat een goede samenwerking nodig is om de ondergrond ook in de praktijk op lokaal en regionaal niveau een passende betekenis te geven. Hiervoor is het nodig dat we dezelfde taal leren spreken en de kansen en problemen met alle betrokkenen bespreken.

Jelka Appelman en Henk Kamphuis

Mevr. ir. J. Appelman
is werkzaam als beleidsmedewerker bij het Ministerie van VROM, DG Milieu (jelka.appelman@minvrom.nl)

Ir. H. Kamphuis
is werkzaam als coördinator bij het Ministerie van VROM, DG Ruimte (henk.kamphuis@minvrom.nl)

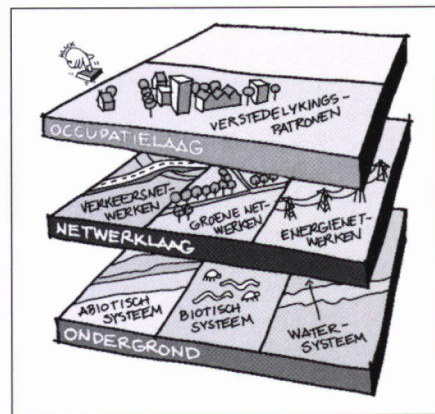
De digitale handreiking 'RuimtexMilieu: grond(s)lagen voor omgevingskwaliteit' biedt daarvoor een bruikbaar begin. Omdat een aantal onderwerpen daarin summier worden behandeld werken we aan nadere invulling onder de titel Handreiking Plannen met de Ondergrond.

DE ONDERGROND OP DE BELEIDSAGENDA

Bij de ruimtelijke inrichting is te lang en te vaak uitgegaan van de maakbaarheid van Nederland. Door technische aanpassingen wordt het bodem- en watersysteem aangepast aan het gewenste gebruik. Er zijn de afgelopen jaren verschillende signalen afgegeven waarin gepleit wordt voor een aanpak waarbij meer rekening wordt gehouden met de natuurlijke eigenschappen van het bodem- en watersysteem.^{1,2,3,4} Ruimtelijke ordening speelt door het toekennen van functies een belangrijke rol bij duurzaam gebruik van de ondergrond. Dit is in verschillende beleidsnota's vastgelegd.^{5,6,7,8} Er zijn uitvoeringsprogramma's opgezet om een verantwoord en duurzaam gebruik van de ondergrond te bevorderen. De nadruk ligt op het benutten van bestaande kaders en instrumenten en het stimuleren van kennis- en informatie-uitwisseling.

Met de presentatie van de lagenbenadering (zie figuur 1) in onder andere de Nota Ruimte zijn de condities die de ondergrond stelt aan de ruimtelijke ontwikkelingen meer prominent op de beleidsagenda gekomen. De concrete uit-

werking heeft tot nu voornamelijk voor water plaatsgevonden. De watertoets en stroomgebiedsbenadering hebben hun plaats gekregen in het ruimtelijk beleid. Voor andere aspecten van de ondergrond is een handreiking aangekondigd.

FIGUUR 1. DE LAGENBENADERING

DE LAGENBENADERING LEGT DE RUIMTELIJKE WERKLIJKHEID IN DRIE LAGEN UITEEN. ELK VAN DIE LAGEN IS AAN VERANDERING ONDERHEVIG, MAAR DE SNELHEID WAARMEE DEZE ZICH VOLTREKT VERSCHILT PER LAAG. DE MEEST STABIELE LAAG IS DIE VAN DE ONDERGROND. DE ONDERGROND BETREFT HET BODEM-, WATER- EN BIOTISCH SYSTEEM EN WORDT GEKENMERKT DOOR LANGE TERMIJN PROCESSEN. DE NETWERKEN BESTAAN UIT FYSIEKE INFRASTRUCTUUR DIE VERKEERS- EN VERVOERSSTROMEN KANALISEREN EN UIT ONZICHTBARE VERBINDINGEN ZOALS DIE VOOR INFORMATIE, COMMUNICATIE EN VLIEGTUIGEN. MET DE OCCUPATIE WORDEN DE RUIMTEGEBRUIKSPATRONEN AANGEGEVEN. BIJ RUIMTELIJKE AFWEGINGEN DIENEN DE INTERACTIES TUSSEN DE DRIE LAGEN IN BEELD TE WORDEN GEBRACHT.

DE ONDERGROND IN DE PRAKTIJK

Er wordt in veel gevallen bij ruimtelijke ordeningsprocessen nog onvoldoende rekening gehouden met de ondergrond. Eén van de oorzaken daarvoor is het verschil in denken tussen de verschillende 'werelden' die met de ondergrond te maken hebben. Ten dele komt dit voort uit het ontbreken van een gezamenlijke taal en door het onvoldoende kunnen inleven in elkaars werelden. De Ruimtelijke Verkenningen 2000 gaan hier uitvoerig op in. Het belang van een integrale kijk op het water-, bodem- en biotisch systeem wordt beschreven vanuit verschillende invalshoeken. Er worden drie 'werelden' onderscheiden die verschillende betekenissen toekennen aan de ondergrond:

- civiel-technici (de ondergrond als ruimtereservoir)
- milieukundigen (de ondergrond als samengesteld ecosysteem)
- planologen en stedenbouwkundigen (de ondergrond als basislaag als onderdeel van de lagenbenadering)

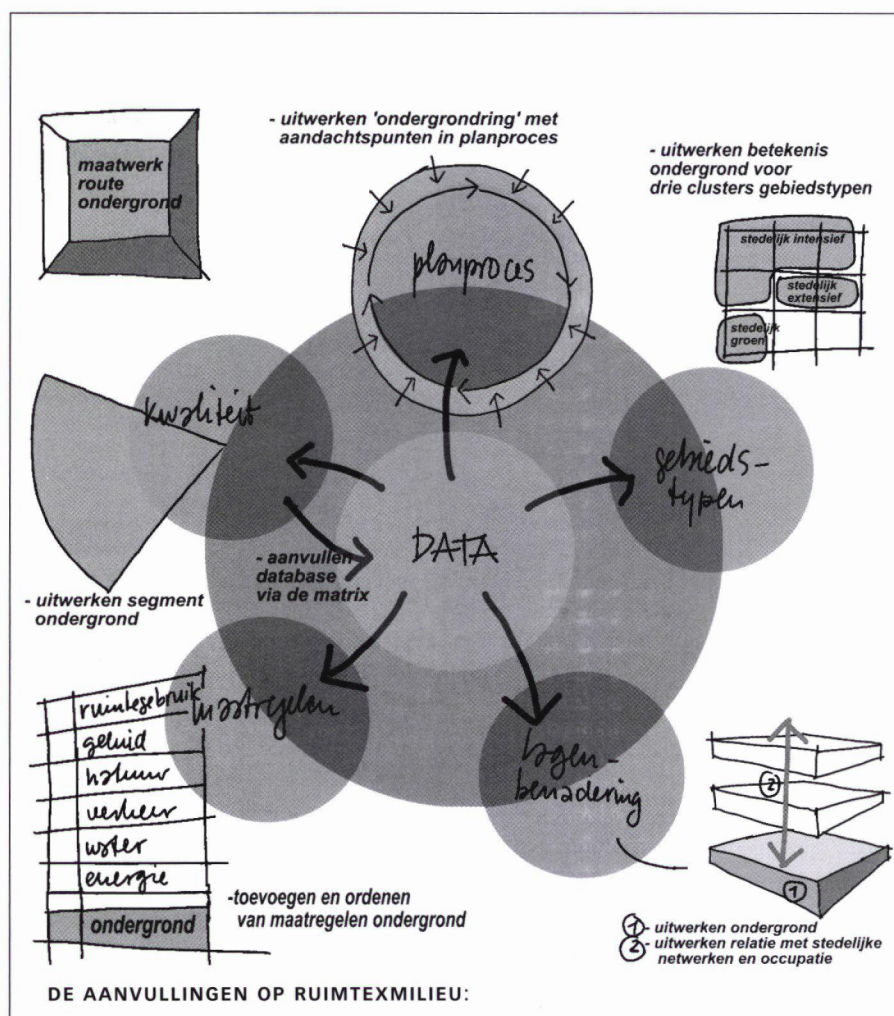
Boodschap van de Ruimtelijke Verkenningen 2000 is dat verschillende betekenissen nog te weinig met elkaar in verband worden gebracht. Daardoor worden kansen gemist en kunnen problemen naar de toekomst worden afgewenteld. Er worden veel initiatieven ontplooid om de ondergrond integraal bij ruimtelijke planvorming te betrekken. Neem bijvoorbeeld de IPO-projecten 'de bodem als RO-planningsfactor in het landelijk gebied'⁹ en 'duurzaam bodembeheer in ruimtelijke plannen', de bodemvisie van Provincie Zuid-Holland, het BAGEO-project (Breed Afwegingskader voor een Duurzaam Gebruik van de Ondergrond) en handreikingen zoals MIRUP (Milieu in Ruimtelijke Plannen) en 'Van Onderop'. Er is een *Community of Practice* specifiek gericht op integratie van bodem en ruimtelijke ordening. SKB (Stichting Kennisontwikkeling Kennisoverdracht Bodem) besteedt hier ook nadrukkelijk aandacht aan.

Dit is nog maar een greep uit initiatieven. Het is duidelijk dat velen de ambitie hebben om de ondergrond een betere plaats te geven in de ruimtelijke ordening.

DE HANDREIKING PLANNEN MET DE ONDERGROND

Met de ontwikkeling van een handreiking wil VROM een stimulerende en faciliterende rol vervullen. Door ervoor te zorgen dat de beschikbare kennis over de ondergrond op het juiste moment, de juiste plek en in de juiste vorm beschikbaar is, kunnen betere keuzen worden gemaakt bij ruimtelijke planvorming.

Het startpunt is de digitale handreiking: *Ruimte x Milieu: grond(s)lagen voor omge-*

FIGUUR 2. ONTWERP VAN DE SITE RUIMTEXMILIEU, MET DE 5 LUIKEN (ZIE TEKST)

vingskwaliteit.¹⁰ Dit is een uitwerking van de samen met het stadsgewest Haaglanden ontwikkelde handreiking Milieu in Ruimtelijke Plannen (MIRUP).¹¹

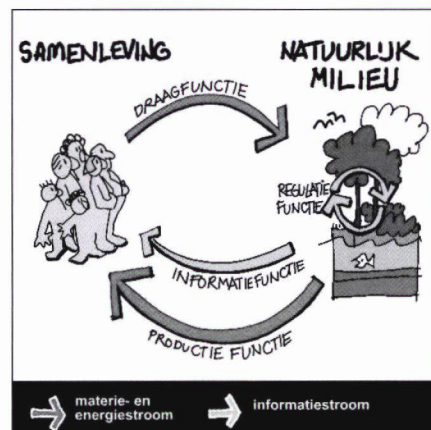
Het thema ondergrond wordt nu verder uitgewerkt. Momenteel wordt gewerkt aan een ontwerp van de handreiking. Daarna wordt aan een grote groep eindgebruikers gevraagd om mee te denken, want het vraaggestuurde en interactieve aspect maakt nadrukkelijk deel uit van de te ontwikkelen handreiking. De doelgroep bestaat uit medewerkers van gemeenten, regio's, provincies, Rijk, adviesbureaus en belangenorganisaties. Eerst wordt de handreiking voor het stedelijk gebied uitgewerkt. Daarna zal in samenwerking met het ministerie van LNV uitwerking voor het landelijk gebied plaatsvinden. De handreiking moet een brug slaan tussen de hiervoor aangehaalde 'werelden'. Het wordt tevens een praktische handreiking en bevat een overzicht van recent ontwikkelde strategieën, methoden en voorbeelden.

DE AANPAK

We sluiten aan bij de opbouw van de site RuimtexMilieu (Figuur 2). Dit betekent

dat de daarin opgenomen vijf onderdelen (luiken) worden aangevuld. Ook wordt de site zo ingericht dat mensen met een specifieke vraagstelling snel bediend kunnen worden: de 'maatwerkkroute ondergrond'.

We hebben er voor gekozen om te beginnen met het benoemen en uitwerken van de kwaliteiten van de ondergrond.

FIGUUR 3. FUNCTIE-INDELING VAN DE BODEM, ZOALS OP DIT MOMENT OPGENOMEN IN DE HANDREIKING (ZIE TEKST).

We sluiten daarbij aan op de functie-indeling die gehanteerd is bij de Ruimtelijke Verkenningen 2000 en die ontleend is aan het Globaal Ecologisch Model:¹²

- *draagkwaliteiten*: basis voor bouwactiviteiten, ondergronds ruimtegebruik, ondergrondse infrastructuur, warmte- en koude opslag, opslag van stoffen;
- *productiekwaliteiten*: gewasproductie, delfstoffen, watervoorraad, fossiele en geothermische energie;
- *informatiekwaliteiten*: cultuurhistorische betekenis, diversiteit landschapsbeeld, geomorfologische kwaliteit;
- *regulatiekwaliteiten*: bijzondere bodemtypen, gezonde bodem, levende bodem, stabiele bodem, water filtrerende bodem, waterbergende bodem.

Voornoemde indeling (zie ook figuur 3) kan in de komende maanden worden aangepast, afhankelijk van het commentaar van de eindgebruikers.

Bij de te onderscheiden kwaliteiten worden de volgende vragen uitgewerkt:

1. *positionering*: wat is het, waarom en voor wie is het belangrijk?
2. *operationalisering*: welke eigenschappen bepalen de geschiktheid, welke randvoorwaarden uit beleid en regelgeving gelden, hoe is optimaal in te spelen op geschiktheid, hoe is in te spelen op de randvoorwaarden, tools en maatregelen?
3. *demonstratie*: welke voorbeelden en toepassingen?
4. *data*: welke bronnen, bestanden en kaarten?

De handreiking plannen met de ondergrond voor het stedelijk gebied zal aan het eind van 2005 op de VROM-site worden geïntegreerd in de site RuimtMilieu.

TOT SLOT

De handreiking is een momentopname waarin 'the state of the art' wordt weergegeven. Onze ambitie is om de handreiking regelmatig te laten up-daten. We hopen met de handreiking een nuttig en bruikbaar instrument te bieden waarmee samenwerking tussen de verschillende werelden wordt geïntensiveerd.

VERANTWOORDING

Bij dit artikel is gebruik gemaakt van beeldmateriaal van Dauvellier Planadvies en notities van de projectgroep handreiking ondergrond (VROM/TNO/Dauvellier Planadvies).

LITERATUUR

1. TCB (2003). Advies duurzamer bodemgebruik op ecologische grondslag (A33; 2003)
2. Ruimtelijke Verkenningen 2000. Ministerie van VROM. Het belang van een goede ondergrond (juni 2001).
3. Eijsackers, H. en J. Jonkers (2004). De ruimte spreekt voor zich. RMNO voorstudie nr. V.03.
4. COB (2003). Ondergrondse Ordening. Naar een meerdimensionale benadering van bestaande praktijken. Eindrapport COB B212-W-04-129.
5. VROM, LNV, VenW, EZ (2004). Nota Ruimte. Deel 3A. Sdu Uitgevers, Den Haag.
6. Beleidsbrief Bodem. Kamerstukken II, 2003-2004, 28 663 en 28199, nr. 13
7. Beleidsbrief Ruimtelijke Ordening Ondergrond. Kamerstukken II, 2004-2005, 29 387 en 28663, nr. 7
8. LNV (2004). Agenda voor een Vitaal Platteland.
9. Busink et al. in Bodem (thema nr. 4, 2004)
10. www.vrom.nl / ga naar dossier stad en land / ga naar omgevingskwaliteit / ga naar ruimte x milieu
11. Stadsgewest Haaglanden (2003). MIRUP. Handreiking voor milieu in ruimtelijke plannen.
12. VRO (1978). Naar een Globaal Ecologisch Model voor de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland. Deel 1. Studierapport RPD.